แนะนำหนังสือ

ศุภชัย ต๊ะวิชัย*

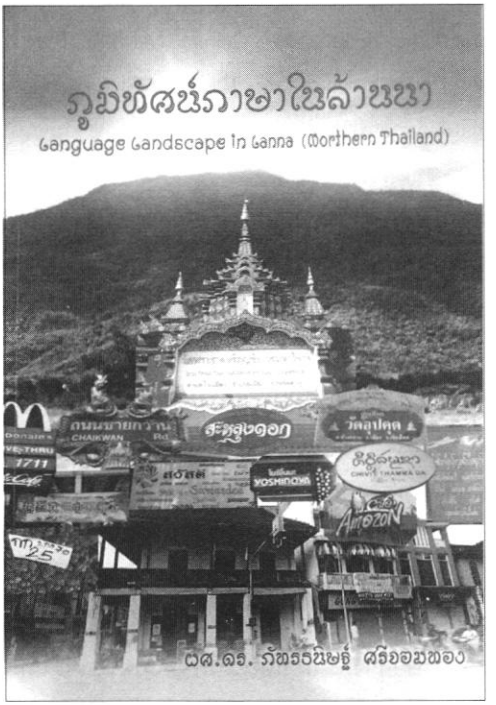

ภัทรธนิษฐ์ ศรีจอมทอง,
ภูมิทัศน์ภาษาในล้านนา.
เชียงใหม่ : วิทอินดีไซน์, ๒๕๕๙. ๓๑๔ หน้า.

---

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
นิสิตหลักสูตรปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หนังสือ *"ภูมิทัศน์ภาษาในล้านนา"* เป็นผลงานการเขียนของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัทรธนิษฐ์ ศรีจอมทอง อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ผู้เขียนสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยเวียนนา ประเทศออสเตรีย มีความเชี่ยวชาญด้านภูมิทัศน์ภาษาศาสตร์ (Linguistic Landscape) ตลอดจนมีประสบการณ์การวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ ผลงานวิชาการที่สำคัญ ได้แก่ Longan Names : Identity of Lanna, Language Golbalization in Northern Thailand, Identity Maintenance in Lanna (Northern Thai), Globalization in Code-Mixing in 6 Upper-North Provinces of Thailand/ Globalization in code-Mixing : A Case Study of Lanna (Northern Thai) Context ภูมิทัศน์ภาษาในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง : หลวงพระบาง, ลำไย : ชื่อและที่มา เป็นต้น

หนังสือเล่มนี้เป็นงานเขียนประเภทตำราวิชาการเฉพาะสาขาว่าด้วยเรื่อง **"ภูมิทัศน์ภาษาศาสตร์"** ซึ่งเป็นการศึกษาภาษาที่ปรากฏบนแผ่นป้ายในพื้นที่สาธารณะ (signs in public spaces)[๑] โดยบูรณาการความรู้ด้านภาษาศาสตร์กับความรู้ด้านสังคมและวัฒนธรรมในสังคมพหุภาษา-พหุวัฒนธรรม (multilingual-cultural society) ที่เกิดการปะทะกันระหว่างโลกาภิวัตน์ในภาษาบนแผ่นป้าย (globalization in language on signs) กับท้องถิ่นภิวัตน์ในภาษาบนแผ่นป้าย (glocalization on signs) ในเขตภาคเหนือตอนบน[๒] ซึ่งมีการสัมผัสภาษา (language contact) อย่างเข้มข้น สิ่งที่ผู้อ่านจะได้รับจากการอ่านหนังสือเล่มนี้ คือ ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิทัศน์ภาษา อีกทั้งยังเห็นคุณค่าของสถานการณ์ภาษาในสังคมปัจจุบัน ตลอดจนนโยบายภาษา ทัศนคติด้านภาษา และความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มภาษาต่าง ๆ

ปรากฏการณ์ภาษาข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทและหน้าที่ของแผ่นป้ายในพื้นที่สาธารณะว่ามิใช่รูปภาษาที่ให้ข้อมูลความรู้ (informative function) เพียงเท่านั้น แต่ยังบรรจุหน้าที่เชิงสัญลักษณ์ (symbolic function) การธำรงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นไว้ซึ่งเผยให้เห็นถึงปรากฏการณ์สังคม-วัฒนธรรมของชุมชน ตลอดจนกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม-วัฒนธรรมหลากหลายรูปแบบอย่างเป็นพลวัตอีกด้วย

---

[๑] แผ่นป้ายในพื้นที่สาธารณะ หมายถึง แผ่นป้ายตามท้องถนนสาธารณะ ป้ายโฆษณา ป้ายชื่อถนน ป้ายชื่อสถานที่ ป้ายชื่อร้านค้า และป้ายตามสถานที่ราชการในที่สาธารณะต่าง ๆ

[๒] ภาคเหนือตอนบน ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน แพร่ พะเยา ลำพูน ลำปาง และ น่าน

นอกจากนี้ผู้เขียนยังกล่าวถึงอิทธิพลของภาษาอังกฤษในฐานะภาษาสากลผ่านกระบวนการโลกาภิวัตน์ในเขตเมือง (urban) ซึ่งเป็นศูนย์กลางและแหล่งรวมของการเปลี่ยนแปลงความเจริญก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ตลอดจนสื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน กระบวนการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ทำให้เกิดการรับภาษาต่าง ๆ เข้ามาในชุมชน อีกทั้งผู้เขียนยังชี้ให้เห็นว่าภาษาที่ปรากฏบนแผ่นป้ายในพื้นที่สาธารณะยังสะท้อนให้เห็น "อัตลักษณ์" "ค่านิยม" และ "วิถีชีวิต" ของผู้คนในสังคมที่กำลังแปรเปลี่ยนไป

หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือเล่มแรกที่กล่าวถึงกระบวนการศึกษาตามแนวภูมิทัศน์ภาษาศาสตร์ในภาษาไทยโดยตรง ซึ่งมีความ "สด" "ใหม่" และ "น่าสนใจ" ในวงวิชาการด้านภาษาและภาษาศาสตร์ของประเทศไทย ดังที่ศาสตราจารย์ ดร.สมพงศ์ วิทยศักดิ์พันธุ์ ได้เขียนคำนิยมไว้ตอนหนึ่งในหนังสือเล่มนี้ว่า "ผมได้ติดตามอ่านด้วยความน่าสนใจตั้งแต่เริ่มต้น ด้วยเรื่องนี้ถือเป็นเรื่องใหม่สำหรับวงการวิชาการด้านภาษาศาสตร์ในประเทศไทยที่ไม่เคยมีใครสนใจศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับภูมิทัศน์ภาษาศาสตร์อย่างจริงจังเช่นนี้มาก่อน ผมจึงถือว่าผู้ช่วยศาสตราจารย์ภัทรธนิษฐ์เป็นผู้บุกเบิกหรือนำเข้าองค์ความรู้ด้านนี้ในวงวิชาการเมืองไทย" (สมพงศ์ วิทยศักดิ์พันธุ์ อ้างถึงใน *ภัทรธนิษฐ์ ศรีจอมทอง*, ๒๕๕๙ : คำนิยม) ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัทรธนิษฐ์ ศรีจอมทอง เป็นผู้บุกเบิกองค์ความรู้ด้านภูมิทัศน์ภาษาศาสตร์ให้แก่วงวิชาการของประเทศไทยอย่างแท้จริง

การนำเสนอผู้เขียนได้เรียบเรียงจากบทความวิชาการ หนังสือ ตำรา และงานวิจัย ทั้งในประเทศและต่างประเทศ แรงบันดาลใจหนึ่งที่ผู้เขียนได้เขียนหนังสือเล่มนี้ขึ้นมาเพราะความภูมิใจในแผ่นดินเกิดของตนเอง ดังปรากฏในคำนำของหนังสือเล่มนี้ว่า "ผู้เขียนได้ตั้งใจ ใช้พลังความรู้ ประสบการณ์และความพยายามอย่างเต็มกำลังในการเขียน ด้วยความภูมิใจในแผ่นดินเกิด" (*ภัทรธนิษฐ์ ศรีจอมทอง*, ๒๕๕๙ : คำนำ) ประเด็นนี้อาจมีผู้มองว่าเป็นการสร้างอคติทางวิชาการ แต่หากได้พิจารณาเนื้อหาและตัวอย่างจะพบว่าส่วนใหญ่มาจากการวิจัยของผู้เขียนซึ่งส่วนหนึ่งได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ทั้งระดับชาติและระดับนานาชาติมาแล้ว อันแสดงให้เห็นถึงการรับรองคุณภาพและผ่านกระบวนการคัดกรองจากนักภาษาศาสตร์เฉพาะสาขา อีกทั้งการที่ผู้เขียนเป็นผู้เชี่ยวชาญภาษาในท้องถิ่นกลับทำให้หนังสือนี้มีความลุ่มลึกในเชิงวิชาการเพิ่มขึ้น

ผู้เขียนใช้ระเบียบวิธีทางด้านภูมิทัศน์ภาษาศาสตร์ส่วนใหญ่ของศาสตราจารย์ ดร.เดิร์ก กอร์เทอร์ (Durk Gorter)[๓] เป็นกรอบในการนำเสนอ โดยการประมวล วิเคราะห์ สังเคราะห์ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เนื้อหาแบ่งออกเป็น ๕ บท ได้แก่ บทที่ ๑ ภูมิทัศน์ภาษาศาสตร์ บทที่ ๒ สังคม วัฒนธรรม และภาษาล้านนา : ภาพรวม บทที่ ๓ ภูมิทัศน์ภาษาในล้านนา บทที่ ๔ อัตลักษณ์ล้านนาในภาษา และ บทที่ ๕ สรุป หากจำแนกตามองค์ประกอบการเขียนของหนังสือเล่มนี้ สามารถจำแนกออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่ ส่วนนำ ส่วนเนื้อหา และส่วนสรุป

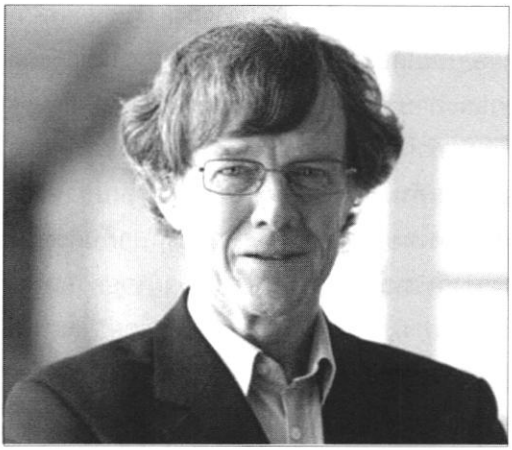

ศาสตราจารย์ ดร.เดิร์ก กอร์เทอร์
ที่มา : http://isb10.rutgers.edu/isbc.html

ส่วนนำกล่าวถึงเรื่องภูมิทัศน์ภาษาศาสตร์และเรื่องสังคม วัฒนธรรม ภาษาล้านนาในภาพรวม กล่าวคือ **ภูมิทัศน์ภาษาศาสตร์** ผู้เขียนได้ให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภูมิทัศน์ภาษาศาสตร์เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจถึงกระบวนทัศน์ของการศึกษาภูมิทัศน์ภาษาศาสตร์ซึ่งศึกษาภาษาจากแผ่นป้ายในพื้นที่สาธารณะ ผู้เขียนได้เรียงลำดับเนื้อหาที่จำเป็นสำหรับผู้ที่เริ่มศึกษาไว้อย่างเหมาะเจาะ เริ่มจากการนิยามศัพท์และมโนทัศน์พื้นฐานของภูมิทัศน์ภาษาศาสตร์ว่าคืออะไร แผ่นป้ายในหนังสือเล่มนี้กินความหมายมาก

[๓] ศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยแห่งชาติบาสก์ (University of the Basque Country) ประเทศสเปน ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิทัศน์ภาษาศาสตร์ ภาวะพหุภาษาและภาษากลุ่มชาติพันธุ์

น้อยเพียงใด และมีขอบเขตการศึกษาอย่างไร หลังจากนั้นจึงเริ่มเข้าสู่ลักษณะทั่วไปของภูมิทัศน์ภาษาศาสตร์ เช่น บทบาท หน้าที่ ประเภท จำนวนภาษาบนแผ่นป้าย ลักษณะเฉพาะ ฯลฯ นอกจากนี้ ยังกล่าวถึงความรู้สำคัญที่เกี่ยวข้อง เช่น ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ หน้าที่เชิงสัญลักษณ์ อัตลักษณ์ ฯลฯ ในบทนี้ผู้อ่านจะเพลิดเพลินไปกับสีสันทางวิชาการที่แปลกใหม่และน่าตื่นเต้น โดยมีตัวอย่างและภาพประกอบสีสันสวยงามเกือบทุกหน้า ส่วนที่เกี่ยวข้องกับ**สังคม วัฒนธรรม และภาษาล้านนา (ภาพรวม)** ผู้เขียนกล่าวถึงพื้นที่ศึกษา ได้แก่ สถานที่ตั้ง ลักษณะสังคมและวัฒนธรรมของชาวล้านนา เช่น การดูแลสุขภาพ ประเพณีดำหัว การให้พร การแต่งกาย ลายผ้า ตั๋วเมือง (ตัวอักษรล้านนา) ฯลฯ เนื้อหาทั้งหมดแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการอย่างเป็นลำดับขั้น การนำเสนอในบทนี้ ผู้เขียนจะเชื่อมโยงไปสู่ผลการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ภาษาบนแผ่นป้ายในพื้นที่สาธารณะซึ่งเป็นส่วนเนื้อหาที่สำคัญที่จะกล่าวในบทต่อไป

ส่วนเนื้อหากล่าวถึงเรื่องภูมิทัศน์ภาษาในล้านนาและอัตลักษณ์ล้านนาในภาษา กล่าวคือ **ภูมิทัศน์ภาษาในล้านนา** ผู้เขียนได้ฉายภาพความเป็นสังคมพหุภาษา–พหุวัฒนธรรมในสังคมล้านนาปัจจุบันผ่านแผ่นป้ายในพื้นที่สาธารณะว่ามีการสัมผัสภาษาที่หลากหลาย ได้แก่ การสัมผัสภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในมณฑลล้านนาที่อาศัยอยู่เดิมแล้ว การสัมผัสภาษากลุ่มภาษายุโรป เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส ภาษาอิตาลี ภาษาเยอรมัน ภาษาเชค ฯลฯ และการสัมผัสภาษาของกลุ่มภาษาตะวันออก เช่น ภาษาจีน ภาษาญี่ปุ่น ภาษาเกาหลี ภาษาอาหรับ ภาษามาเลย์ ภาษาพม่า ภาษาไทใหญ่ ฯลฯ ในบทนี้ ผู้เขียนพยายามแสดงให้เห็นว่าสังคมล้านนาเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม (Multilingual society) ซึ่งมีการอยู่ร่วมกันของชุมชนที่หลากหลายมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งยังเป็นสังคมปฏิสัมพันธ์ (interactive society) คือผู้คนมีจิตใจเอื้ออารี และมีความพึงพอใจต่อการอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่รายล้อมไปด้วยธรรมชาติที่เป็นภูเขาซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ดังนั้น ชาวล้านนาจึงมีความเบิกบานในการต้อนรับอาคันตุกะผู้มาเยือน ลักษณะสังคมดังกล่าวจึงเอื้อต่อวิถีการดำรงชีวิตในสังคมพหุภาษา–พหุวัฒนธรรมอย่างเช่นในสังคมล้านนาได้อย่างกลมกลืน อีกทั้งยังเป็นภาพชีวิตทางสังคมที่มีการผสมผสานทางวัฒนธรรมได้อย่างลงตัว นอกจากนี้ ผู้เขียนยังกล่าวถึงลักษณะการปนภาษาของชาวล้านนาที่หลากหลายไว้อย่างน่าสนใจอีกด้วย ประเด็นเรื่องภูมิทัศน์ภาษาในล้านนาเชื่อมโยงกับเนื้อหาในบทต่อไป คือ **อัตลักษณ์ล้านนาในภาษา**ซึ่งกล่าวถึง

อัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวล้านนาที่สะท้อนจากภาษาที่ปรากฏในแผ่นป้ายสาธารณะ แบ่งออกเป็น ๖ ประการ ได้แก่ ๑) อัตลักษณ์ด้านชาติพันธุ์ : เมือง[๕] ๒) อัตลักษณ์ด้านชัยภูมิ-ภูมิลำเนา : ดอย ๓) อัตลักษณ์ด้านที่อยู่อาศัย : เฮือน ๔) อัตลักษณ์ด้านวิถีชีวิตประจำวัน (อุปนิสัยการดำรงชีพและอัธยาศัย) : กาด ๕) อัตลักษณ์ด้านค่านิยม-ความเชื่อ : คำ และ ๖) อัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรมเกษตรในชื่อลำไย อัตลักษณ์ทั้ง ๖ ประการนี้ ผู้เขียนได้ใช้องค์ความรู้ทางด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองปกครองมาประกอบการอธิบายด้วย จึงนับได้ว่าภูมิทัศน์ภาษาศาสตร์เป็นศาสตร์แห่งการบูรณาการสรรพวิทยาอย่างแท้จริง ผู้เขียนได้เน้นย้ำไว้อย่างน่าสนใจว่า

> *"อัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมปรากฏออกมาผ่านการใช้ภาษาซึ่งเป็นเครื่องหมายบ่งชี้อัตลักษณ์ทางสังคม-วัฒนธรรมที่โดดเด่นและเป็นสื่อกลางในการสื่อสารระหว่างมนุษย์ทั้งภายในวัฒนธรรมเดียวกันและต่างวัฒนธรรม ชื่อของสถานที่ คน และผลผลิตที่เป็นภูมิปัญญาของผู้คนในพื้นที่สังคมอย่างล้านนา ล้วนแล้วแต่สื่อแสดงลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของพื้นที่ ผู้คน และสะท้อนการตระหนักรู้เกี่ยวกับความภาคภูมิใจการให้คุณค่าต่อบางสิ่งบางอย่าง อันเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมาของสังคมท้องถิ่น (locality) ที่ยังคงธำรงรักษาเอกลักษณ์เฉพาะตนเอาไว้ในสังคมที่ยังคงดำเนินวิถีชีวิตต่อไปท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงในปริบทสังคมโลก"*
>
> (ภัทรธนิษฐ์ ศรีจอมทอง, ๒๕๕๙ : ๒๔๙)

ส่วนสรุป ผู้เขียนจบลงด้วยการชี้ให้เห็นถึงบทบาทและความสำคัญของการศึกษาภูมิทัศน์ภาษาในล้านนา ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าแผ่นป้ายในพื้นที่สาธารณะมิใช่เป็นการปนของนานาภาษาเพียงเท่านั้น แต่ยังสื่อถึงพลังของภาษาที่จะสะท้อนให้เห็นถึง

---

[๕] คำว่า "เมือง" ในที่นี้มีความหมายแตกต่างจากความหมายโดยทั่วไป ดังนี้ ๑) เป็นคำที่ใช้เรียกคนที่เกิดและอาศัยในพื้นที่ ๘ จังหวัดภาคเหนือตอนบน ๒) เป็นวัฒนธรรมที่ผลิตโดย "คนเมือง" (คนที่พูดภาษาไทยถิ่นเหนือและมักเรียกตนเองว่าคนเมือง) ๓) เป็นลักษณะที่บ่งบอกเอกลักษณ์ของความเป็น "เมืองในสังคมล้านนา" เช่น อาหาร เสื้อผ้า-เครื่องแต่งกาย สิ่งของ สิ่งประดิษฐ์ ฯลฯ

"อัตลักษณ์" ของชุมชนชาวล้านนาได้เป็นอย่างดี ดังนั้น การศึกษาภูมิทัศน์ภาษาศาสตร์จึงเป็นกระบวนทัศน์การมองภาษาหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่าง "ชุมชน" กับ "ภาษา" "สังคม" และ "วัฒนธรรม" ได้ดีที่สุดอีกกระบวนทัศน์หนึ่ง

หนังสือเล่มนี้มีคุณค่าหลายประการ **ด้านเนื้อหา**มีความสมบูรณ์ ตัวอย่างที่ปรากฏล้วนสามารถพบเห็นได้ในชีวิตประจำวันซึ่งทำให้เข้าใจและเข้าถึงศาสตร์ด้านภูมิทัศน์ภาษาศาสตร์ได้ง่ายขึ้น **ด้านการใช้ภาษา**มีการใช้ภาษาที่กระชับ รัดกุม สละสลวย ดังตัวอย่างสำนวนการเขียนที่ปรากฏข้างต้น และ**ด้านกลวิธีการนำเสนอ**ผู้เขียนได้อธิบายอย่างเป็นลำดับขั้น มีตัวอย่างประกอบและแทรกรูปภาพสีพร้อมคำอธิบายไว้อย่างชัดเจน ด้วยความดีเด่นและความโดดเด่นของหนังสือเล่มนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่าหนังสือ *"ภูมิทัศน์ภาษาในล้านนา"* เป็นหนังสือที่มีคุณค่ายิ่ง เหมาะสำหรับนิสิตนักศึกษา นักวิชาการ นักวิจัย อาจารย์ ตลอดจนบุคคลทั่วไปที่สนใจประเด็นเรื่องความหลากหลายทางด้านภาษาและวัฒนธรรม หรือเหมาะสำหรับผู้ที่มีพื้นฐานทางด้านภาษาศาสตร์ที่กำลังมองหาประเด็นการวิจัยและเป็นหนังสืออ่านเสริมความรู้ในระดับอุดมศึกษาได้เป็นอย่างดี

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือ *"ภูมิทัศน์ภาษาในล้านนา"* ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัทรธนิษฐ์ ศรีจอมทอง จะสามารถจุดประกาย "พลังแห่งปัญญา" และ "พลังแห่งการสร้างสรรค์" งานวิชาการด้านภูมิทัศน์ภาษาศาสตร์ในสังคม–วัฒนธรรมไทยให้ก้าวไกลและสมบูรณ์ยิ่งขึ้นต่อไป

แบบเสนอขอส่งบทความเพื่อลงตีพิมพ์ใน
วารสารคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ข้าพเจ้า (นาย/นาง/นางสาว).....

ตำแหน่ง.....

วุฒิการศึกษา.....

สถานที่ทำงาน.....

ขอส่ง ❑ บทความวิจัย ❑ บทความวิชาการ ❑ บทความจากวิทยานิพนธ์

ชื่อเรื่อง (ไทย).....

(อังกฤษ).....

สถานที่ติดต่อที่สะดวก

บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ตรอก/ซอย.....

ถนน.....แขวง/ตำบล.....

เขต/อำเภอ.....จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....

โทรศัพท์.....โทรศัพท์เคลื่อนที่.....

โทรสาร.....E-mail.....

หรือ สถานที่ทำงาน.....

ที่อยู่.....

.....

.....

โทรศัพท์.....โทรสาร.....

ข้าพเจ้าขอรับรองว่าบทความนี้ ( ) เป็นผลงานของข้าพเจ้าแต่เพียงผู้เดียว

( ) เป็นผลงานของข้าพเจ้าและผู้ร่วมงาน
ตามชื่อที่ระบุในบทความจริง

ลงชื่อ.....

(.....)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

สามารถดาวน์โหลด "แบบเสนอขอส่งบทความเพื่อลงตีพิมพ์ในวารสารคณะอักษรศาสตร์" ได้ที่
http://www.arts.su.ac.th/ journal